A Magyar Tudományos Akadémia székháza. *Kő kövön*

FAZEKAS ISTVÁN

TUDOMÁNYFINANSZÍROZÁS | KUTATÁSI SZABADSÁG | ELLENÁLLÁS

Pénzfoglalás

A kormány szerint eljött az ideje az MTA megrendszabályozásának. Első körben a kutatóintézetek kutatásra fordított pénzeit államosítják.

Győzni fog a kétharmad a Magyar Tudományos Akadémián (MTA) is, igaz, ehhez először el kellett venni a költségvetésének ugyanekkora részét. A tudós testület autonómiájához nem lehet nyúlni, azt formailag még a nyílt diktatúrák is tiszteletben tartották. Az MTA igazi súlyát nem csupán a tagok névsora, hanem a tíz kutatóközpontban működő csaknem félszáz kutatóintézet adja, amelyek lefedik a magyarországi alapkutatások nagy részét. Két és fél ezer kutató és csaknem ennyi háttérszemélyzet dolgozik ott, különösen hatékonyak a mintegy száz fiatal szakembert tömörítő Lendület-csoportok. Az MTA költségvetésének zöme, érthető módon, ennek a hálózatnak a működtetésére és kutatásfinanszírozásra megy el. Épp ezért ezen a ponton igyekszik megtámadni az MTA függetlenségét a kormány úgy, hogy átcsoportosítja a támogatásokat és bevételi előirányzatokat. Idén az Akadémiának 40 milliárd forintos támogatás jut a költségvetésből, ez jövőre 12 milliárdra, kevesebb mint a harmadára csökken. A különbség egy részét továbbra is megkapja majd az MTA, 17 milliárd forinttal több van például bevételi kötelezettségként feltüntetve az intézeteknél, ám azt a Palkovics László vezette Innovációs és Technológiai Minisztériumtól kell majd kutatásra kiérdemelni.

Az MTA-t múlt kedden értesítették e-mailben a tervről, nem egészen egy órát kapott a véleményezésre. Lovász László elnök péntekre elnökségi ülést hívott össze, ahová Palkovicsot is meghívta. Az elnökség és a jelen lévő kutatóközponti vezetők egyhangú, látszólag kemény határozatot hoztak, azt kérve a kormánytól, hogy a konzultáció nélkül meghozott tervezet ne kerüljön a parlament elé, ragaszkodnak a tudomány alkotmányban garantált szabadságához, s követelik, hogy ne csökkenjen az alapkutatásokra szánt állami forrás. Ám a miniszter az e hét elején folytatott tárgyalásokon sem engedett, híreink szerint csupán annyit lengetett be, hogy az MTA-tól 2016-ban elkerült, alapkutatásokat finanszírozó program, az OTKA visszakerülhetne a testület költségvetési sorára.

Hamvay Péter
hamvay.peter@hvg.hu

Palkovics dörzsölt tárgyaló, még államtitkárként sikerrel szerelte le a háborgó oktatási szcénát is. Akadémikus lévén jól ismeri a testület működését, felkészült a számokból, s állítólag Kotán Attilával, az MTA korábbi gazdasági igazgatójával érkezett a tárgyalásokra. Nem találtunk olyat az MTA tagjai, a kutatóközpontok vezetői közül, aki bízott volna abban, hogy sikerrel állnak ellent a kormánynak. Pedig beindult a lobbihenger, állítólag a meggyőződéses kormánypártiként ismert Freund Tamás alelnök egyenesen a miniszterelnök feleségéhez fordult segítségért.

„Az Akadémia előtt két út áll – mondta a HVG kérdésére Kertész János fizikus, akadémikus –: vagy a hősi halál, vagy az elvtelen kompromisszum." Radnóti Sándor esztéta, köztestületi tag szerint az értelmiség megfélemlítése, a testület önállóságának megszüntetése a kormány célja, amire szerinte az MTA elnökének demonstratív lemondása lehet az egyetlen válasz.

A kormány az egységes innovációs és tudománypolitikai stratégiával magyarázta, hogy a minisztériumhoz került több mint hetvenmilliárdos forrás az egyetemektől, a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivataltól és az Akadémiától. Természetesen van abban logika, hogy egy minisztérium vagy egy állami alapítvány osztja el a kutatásra fordított összegeket, így van ez több uniós államban is. Az Egyesült Államokban pedig a felsőoktatás a kutatások fellegvára – mondta Váradi András biológus, akadémikus, ám hozzátette: Magyarországon a jelen kurzusról nehéz feltételezni, hogy primer politikai érdekek alapján nem fog beleszólni, milyen programokat finanszírozzon.

MTA / SZIGETI TAMÁS

Palkovics László miniszter és Lovász László akadémiai elnök. *Elbeszélnek*

Palkovics hangsúlyozta ugyan, hogy a forrást az MTA továbbra is megkapja, és a testület ezután is önállóan dönthet kutatóintézetei finanszírozásáról, a személyi kérdéseiről és a végrehajtandó projektekről, csak annyi változás lesz, hogy „megállapodunk bizonyos nagyobb ügyekben". Az Akadémia és a minisztérium tárgyalásán részt vevő egyik intézetvezetőtől viszont úgy értesültünk, hogy Palkovics ott világosabban beszélt. Azt mondta, hogy korábban „támogatást" kapott az MTA, ami alanyi jogon járt, most „bevételhez" jut, amiért „jár valami szolgáltatás". Azaz mégiscsak a minisztérium, illetve a kormány mondaná meg, mit kutassanak az intézetek. Palkovics eddigi nyilatkozatai szerint igaza lehet a HVG-nek nyilatkozó Kertész János fizikusnak, aki szerint az alapkutatások helyett az alkalmazott kutatásokat preferálná a minisztérium. Csakhogy szerinte míg az előbbiekben – például a matematika, az agykutatás, a nyelvészet területén – nagy eredményeket ért el a magyar tudományosság, az alkalmazott kutatásba, illetve az innovációba hiába öntik számolatlanul a pénzt, a gyenge ipari háttér miatt ennek nem sok értelme lesz. A bölcsészeti és társadalomtudományi kutatóhelyeknek pedig végképp semmi közük nincs az innovációs minisztériumhoz. Számos kutatóközponti vezető már a kompromisszumokat keresi, volt, aki felvetette, hogy a kutatók idejük egy részét a megrendelt kutatásokra, míg a többit az alapkutatásokra fordíthatnák majd. Több kutatóközpontnál vezetőválasztás lesz még idén, s ha a kormányhoz hűséges személy kerül e posztokra, akkor házon belül végre lehet hajtani a személyi és programtisztogatásokat.

Az egyik kutatóközpont igazgatója szerint nem áll meg itt a kormány, a pénz feletti ellenőrzés után az intézetek államosítása következhet. Nem kell minisztériumi háttérintézménynek lenniük, elég például a kancellári rendszerrel már megzabolázott egyetemekhez csapni azokat. Palkovics 2016-ban kísérletet tett már a felsőoktatás és az akadé-

Átfestett cégér

Az idei költségvetésben 1376 milliárdos kiadással működő Nemzeti Fejlesztési Minisztérium gerincén jött létre 1410 milliárdos jövő évi büdzsével az Innovációs és Technológiai Minisztérium, amely megtartja elődje vegyeskereskedés jellegét. Felügyeli egyebek mellett az Országos Atomenergia Hivatalt, a Magyar Bányászati és Földtani Szolgálatot és a Kormányzati Informatikai Fejlesztési Ügynökséget. Hozzá tartoznak az infrastrukturális fejlesztések, az energia- és klímaügyek, folyósítja a Hungaroring és a Nemzeti Vágta támogatását. A tárca kiadási főösszegéhez képest meglehetően szerény keretek jutnak a kiemelt stratégiai célokra, így az iparfejlesztést szolgáló Irinyi-tervre (2,5 milliárd), a beszállítói és az Ipar 4.0 programra (3, illetve 1 milliárd). Hatáskörébe tartozik a vasúti és a buszközlekedés szubvencionálása is. A cégér átfestésén kívül ide kerül a szakképzés, amitől szemlátomást valamennyi minisztérium szabadulna. Az új elnevezést a régi célok és mechanizmusok megtartása mellett csupán az támasztja alá, hogy a miniszter, Palkovics László akadémikus rátette a kezét az önálló költségvetési fejezetként működő Magyar Tudományos Akadémia kutatóhelyeinek támogatására, kiválósági programjaira, kutatói pályázataira, és lenyúlta az Emmitől a felsőoktatási kiválósági programok 27 milliárdját is. Bár a tudományfinanszírozási jellegű előirányzatok a tárca teljes büdzséjének csupán az öt százalékát adják, enélkül semmi köze nem lenne innovációhoz, technológiai fejlesztéshez.

miai intézetek együttműködésének összehangolására. Információink szerint a mostani tárgyalásokon is felvetette, hogy az MTA és a felsőoktatás kapcsolatát intézményesen is erősíteni kellene, hiszen az intézeti dolgozók háromnegyedének van egyetemi állása is.

Nem öröktől való, hogy az Akadémiának tudományos intézeti hálózata van, és hogy a kutatásra fordított összegek jó része ezeken keresztül hasznosul. Sokszor nevezték már vízfejnek, kérdőjelezték meg a hatékonyságát az alapvetően szovjet mintára bevezetett struktúrának. Igaz, a politika leginkább akkor beszélt erről, amikor spórolni akart. Így volt ez az Antall-kormány alatt, amikor már felmerült, hogy az egyetemekhez kerüljenek az intézetek. Bokros Lajos egyes humánintézetek megszüntetését is kilátásba helyezte, Kóka János pedig kijelentette, hogy az „MTA-nak azon területeit, amelyek nem szolgálják közvetlenül a versenyképességet, a földdel kell egyenlővé tenni". Ám ezekből a tervekből nem lett semmi, főleg az MTA ellenállása miatt, de azért is, mert az új tervek sem kecsegtettek sokkal hatékonyabb működéssel.

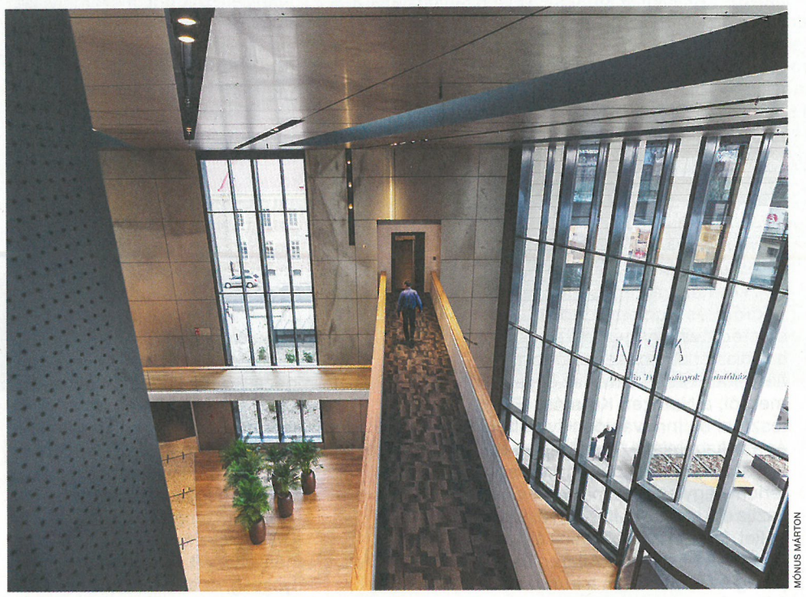

MONUS MÁRTON

Az MTA Humán Tudományok Kutatóháza. *Átmenni a hídon*

Utoljára Pálinkás József elnöksége alatt nyúlt hozzá az MTA-hálózathoz a kormány. Az intézetek jó részét akkor vonták össze kutatóközpontokba, felépítették Újbudán a Természettudományi Kutatóközpontot, majd 2013-ban határoztak arról, hogy a Várból kiköltöző bölcsészeti és társadalomtudományi műhelyeket a Ferencvárosban felépített kutatóházba telepítik. Akkor sem vacakolt sokat az egyeztetéssel Orbán Viktor, állítólag a lépcső alján bökte oda az őt fogadó Pálinkás Józsefnek, hogy a közgyűlésen bejelenti a költözést. Pálinkásnak mint a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal elnökének most kötött útilaput a talpára Palkovics. Az első Orbán-kormány oktatási miniszterének, a Fidesz kulturális tagozata egykori elnökének azért kellett buknia, mert többször is kifejtette nem túl elismerő véleményét az oktatás átalakításáról és a felsőoktatás leértékeléséről, s bírálta a kormányt a CEU ügyében is.

„Az Akadémia előtt két út áll: vagy a hősi halál, vagy az elvtelen kompromisszum."

Forrásaink szerint az MTA bedarálásának okai között is előkelő helyen szerepel, hogy elítélte a CEU elüldözését. Lovász László elnök szót emelt a tankötelezettség korhatárának leszállítása, a szakképzés erőltetése ellen is. A májusi közgyűlésen pedig két éles hangú határozatot fogadott el a testület, az egyikben az oktatásügyet bírálta, a másikban az általudományok ellen foglalt állást. Az utóbbi kapcsán úgy fogalmazott: „elvárja, hogy a központból finanszírozott kutatóintézmény működése nyilvános legyen, a kutatás a tudomány módszereinek és etikájának megfelelően folyjék". Nem kizárt, hogy az ezt megszavazó akadémikusok a kormány által az MTA-val szemben alapított műhelyekre gondoltak. Ilyenek a Schmidt Máriához és Szakály Sándorhoz kötődő intézetek, vagy az MTA őstörténeti kutatócsoportjának pandanjaként létrehozott László Gyula Intézet. Ez utóbbi különösen forró téma, hiszen Kásler Miklós új erőforrás-miniszter is bírálta a finnugor nyelvrokonságra esküdő akadémiai, azaz tudományos álláspontot. De a szociológusok szegénységkutatása, vagy az egykori lukácsista filozófusok is szálkának számítanak a kormány szemében. Minden bizonnyal elsősorban a bölcsészeti és a társadalomtudományi kutatásokat szeretné kézzel vezérelni a kormány, az egyik akadémikus szerint egyenesen a humán tudományok elsorvasztása a cél.

„Az Akadémia azért kerülhetett célkeresztbe, mert a maga konzervativizmusával, tudományos kérdésekben átlátható, nemzetközi standardok alapján történő döntéshozatalával, konszenzuskeresésével, vitára és érvelésre alapozott működésével minden ízében szemben áll a ner filozófiájával" – véli Laki Mihály közgazdász, az MTA doktora. Mindezért pedig lakolnia kell, így a kutatásokról a döntések átkerülnek Palkovics kezébe. Az MTA-nak legfeljebb annyi marad, hogy az állami büdzsé elfogadása után rendkívüli közgyűlésen új, a kormány diktátumának megfelelő költségvetést fogadjon el. ■

ALAPTÖRVÉNY | KERESZTÉNY KULTÚRA | ALKOTMÁNYOS IDENTITÁS

Vissza a múltba

Nemcsak a civil szervezetek vegzálása és a gyülekezési jog szűkítése a célja az alaptörvény módosításának, hanem „a keresztény kultúra védelme" is.

Leckét adott keresztény kultúrából a fideszes és magukat kereszténydemokratának nevező politikusoknak Székely János szombathelyi püspök. A római katolikus főpap az alaptörvény újabb módosítási terve miatt írt nyílt levelet, azon paragrafusok ellen, amelyek a hajléktalanokról szólnak. A kormánypárti politikusok az alaptörvénybe foglalnák ugyanis a közterületen élés tilalmát, mindenekelőtt azért, mert több önkormányzat erről szóló rendeletét a bíróságok elmeszelték. Ha az alaptörvénybe kerül ez a tilalom, akkor nem lesz akadálya az önkormányzati rendeletek megalkotásának. Székely szerint „nem jó az, hogy egy hajléktalan az utcán, az aluljárókban, a tereken lakjon. Nem jó sem neki, sem az ott élőknek, az arra járóknak." Ugyanakkor a püspök felhívja a figyelmet arra, hogy a tiltás előtt az alaptörvénynek azt a részét kellene inkább módosítani, amely az állam és az önkormányzatok kötelességeiről szól a hajléktalanellátás területén. S felteszi a kérdést, hogy ha beteg, rászoruló rokonainkat segítjük, vagy egy alkoholos állapotban balesetet okozó ember mentésére mentőhelikoptert küldenek, erre és kórházi kezelésére a társadalom által elfogadottan akár több millió forintot költenek, a hajléktalanok esetében miért nincs meg ez a szolidaritás. „Akinek nincs senkije, aki talán soha nem tartozott igazán senkihez, nem érdemli meg ugyanezt?" – tette fel a kérdést a püspök, s XVI. Benedek pápát idézte, aki szerint „egy társadalom emberiességének legfőbb mércéje az, hogyan bánik a szegénnyel, az idővel, a beteggel, a gyöngével".

a hajléktalanok esetében miért nincs meg ez a szolidaritás

A Fidesz nem ezt érti keresztény kultúrán. Pedig a legújabb kezdeményezésként a keresztény kultúra védelmét is az alaptörvény részévé tenné. Az indoklás szerint